

Jakhoudery in de Himalaya boven 4000 meter hoogte levert melk met zeven procent vet

Melken op het dak van de wereld

Als je jaks wilt zien, moet je klimmen. En dus ging Anno Fokkinga naar Nepal om hoog in de Himalaya, op de grens met Tibet, kennis te maken met de (verdwijnde) wereld van de jaks.

tekst **Anno Fokkinga**

De jak kende ik alleen van plaatjes. Maar na vijf dagen klimmen in de Himalaya, weliswaar – het moet gezegd – in de voetsporen van een sherpa die mijn spullen draagt, staan we op zo'n 4000 meter hoogte dan eindelijk oog in oog met een kudde jaks. Ze ogen indrukwekkend, hoewel ze maar nauwelijks een meter hoog zijn. Met hun hoge schoft en lange haren hebben ze wel iets van een bizon, maar van achteren, met die brede staart, lijken ze op een paard.

En daar sta je dan, kortademig en met lichte hoofdpijn, midden tussen de jaks,

die met hun grote longen en vele rode bloedlichaampjes wel goed zijn aangepast aan deze hoogte. Rondom besneeuwde bergen die tot in de hemel lijken te reiken. Het dak van de wereld. Bergtoppen tot bijna 8000 meter hoog. Na vijf dagen klimmen zijn we halverwege. Maar hoger hoeven we gelukkig niet, want de jaks en hun herders zijn bezig af te dalen naar lagere oorden. Ook hier staat de winter voor de deur. 's Zomers grazen ze tot wel 6000 meter hoogte, maar in de herfst gaan ze geleidelijk aan naar beneden om uiteindelijk in het gebied rond 3500 meter te overwinteren.

We logeren in het hoogstgelegen dorpje Kyangjin Gompa (4000 m) in een 'theehuis', waarvan de muren van buiten zijn volgeplakt met koeienvlaaien. 's Nachts vriest het, maar dankzij de onderweg aangeschafte jakwollen sokken – een jak levert jaarlijks bijna een pond wol – weet ik me warm te houden. 's Morgens vroeg is de keuken, met het op jakmest gestookte fornuis, de zoete inval. De jakthee die ik krijg – in melk gekookte thee met jakboter en zout – proest ik even snel weer uit. En ik ben niet de eerste die dat overkomt, begrijp ik uit de lachende gezichten. De jakyoghurt en het Tibetaanse brood met jakboter zijn daarentegen verrukkelijk. Boven het fornuis hangt jakvlees te drogen. Tibetanen zijn boeddhist en mogen geen dieren (dus ook geen jaks) doden, maar merkwaardigerwijs wel vlees eten. Boze tongen beweren dan ook dat er nogal eens 'per ongeluk' een jak van een rots valt.

Gebedsvlaggen

Na dit stevige ontbijt trek ik de vallei in en geniet van het – letterlijk en figuurlijk – adembenemende landschap. Boven mij cirkelen tientallen grote arenden (zien ze in mij nu al een prooi?). Op een stapel stenen staat een lange paal met veelkleurige gebedsvlaggetjes, rafelig wapperend in de straffe wind. Een oude man zoekt jakvlaaien en gooit die in zijn rugmand, een gewilde brandstof in deze boomloze wereld. Aan de overkant van een snelstromend riviertje ontwaar ik

Mediteren voor een jakvlaai

Melkoffer

Anno Fokkinga

Vrouw doet de was, een jakkoe zoogt haar kalf

Kaasfabriekje op 4000 m hoogte

een kleine kudde jaks. De meeste zijn onopvallend zwart, een enkeling bruin, maar ook lopen er twee in het oogspringende zwartbonten tussen, met een kolossale witte staart en witte rug. Witriksen. Ik verbaas me erover dat ze zo ijverig staan te grazen, want het enige groen dat op deze door de vorst gebruikte toendra nog groeit (en volop bloeit) zijn hemelsblauwe gentianen. En die laten ze staan. Ik steek de rivier over en meld mij – droogvoets – bij de herders. De herders zijn aan het melken. Ze moe-

ten lachen als ik een koe met jak aanduid. Een jak is immers een stier en een koe heet nak. De kudde bestaat dus uit jaks en naks, maar ook lopen er een paar minder harige dieren tussen, de zogenaamde dzomo's (zie kader). Ik waag me tussen de onvriendelijk brommende dieren – jaks loeien niet, maar brommen – en loop mee met een van de herders.

Wierook

Hij leeft in een uit stenen opgetrokken hol waarin ook een paar kleine kalfjes

huizen. Op het dak liggen jakvlaaien te drogen. Hij haalt een foto tevoorschijn van de dalai lama en zet die op het dak, tussen de vlaaien, samen met een paar schaaltes waarin hij wat melk giet. Een offer aan de goden om een goede afdeling af te dwingen, want vandaag vertrekken ze met hun kudde naar lagere oorden. Terug naar de bewoonde wereld. Dan steekt hij een bundeltje wierookstokjes in een koeienvlaai en vraagt mij om vuur. Hij is zeer ingenomen met mijn aansteker (voor wat, hoort wat) en even

Mediteren voor een jakvlaai

Melkoffer

Vrouw doet de was, een jakkoe zoogt haar kalf

Anno Fokkinga met jak

Kaasfabriekje op 4000 m hoogte

een kleine kudde jaks. De meeste zijn onopvallend zwart, een enkeling bruin, maar ook lopen er twee in het oogspringende zwartbonten tussen, met een kolossale witte staart en witte rug. Witriken. Ik verbaas me erover dat ze zo ijverig staan te grazen, want het enige groen dat op deze door de vorst gebruikte toendra nog groeit (en volop bloeit) zijn hemelsblauwe gentianen. En die laten ze staan. Ik steek de rivier over en meld mij – droogvoets – bij de herders. De herders zijn aan het melken. Ze moe-

ten lachen als ik een koe met jak aanduid. Een jak is immers een stier en een koe heet nak. De kudde bestaat dus uit jaks en naks, maar ook lopen er een paar minder harige dieren tussen, de zogenaamde dzomo's (zie kader). Ik waag me tussen de onvriendelijk brommende dieren – jaks loeien niet, maar brommen – en loop mee met een van de herders.

Wierook

Hij leeft in een uit stenen opgetrokken hol waarin ook een paar kleine kalfjes

huizen. Op het dak liggen jakvlaaien te drogen. Hij haalt een foto tevoorschijn van de dalai lama en zet die op het dak, tussen de vlaaien, samen met een paar schaaltes waarin hij wat melk giet. Een offer aan de goden om een goede afdeling af te dwingen, want vandaag vertrekken ze met hun kudde naar lagere oorden. Terug naar de bewoonde wereld. Dan steekt hij een bundeltje wierookstokjes in een koeienvlaai en vraagt mij om vuur. Hij is zeer ingenomen met mijn aansteker (voor wat, hoort wat) en even

Ruwvoertransport

Jakvlees hangt te drogen boven het fornuis

Winkeltje met jakwolproducten

later zitten we samen te mediteren voor een hoopje koeienstront. Nadat alle dieren een tika (verfstip) op hun voorhoofd hebben gekregen, om het boze oog te weren, kan de afdaling beginnen. Ik kom adem tekort om ze bij te benen. Ze hebben de vaart erin. Op naar graziger weiden! Daar beneden (rond 3500 m hoogte) blijft het langer groen, maar moeten de dieren nog wel gedurende een paar maanden worden bijgevoerd. Tijdens onze klim naar boven hebben we op de

smalle bergpaadjes vaak ruimte moeten geven aan boeren en boerinnen met gigantische vrachten stengelig groenvoer op hun rug. Wintervoer voor hun beesten. Maar wat een werk!

Zwitserlevengevoel

Terug in het dorpje Kyangjin Gompa bezoek ik het kaasfabriekje dat hier zestig jaar geleden door een goedwillende Zwitser is gebouwd. Elke dag brengen de herders hier van heinde en verre hun melk,

over steile bergpaadjes, met de melkbusen in hun rugmand. Ze ontvangen een voor Nepalese begrippen hoge prijs, 25 tot 30 cent per liter, afhankelijk van het vetgehalte. Naks geven zo'n 3 liter per dag (met 7% vet) en dzomo's zo'n 6 liter (met 5% vet). Naast 2000 kg boter wordt hier jaarlijks ruim 6000 kg kaas gemaakt, dat voor het merendeel naar de hoofdstad Kathmandu gaat (voor 5 euro per kg) en als jakkaas zeer in trek is bij toeristen. Zelf vinden de Tibetanen hun Zwitserse kaas niet lekker. Zij geven de voorkeur aan hun eigen, in de zon gedroogde, potjeskaas.

De jongeman die dit eenvoudige fabriekje op 4000 meter hoogte 's zomers runt ('s winters is het vijf maanden dicht), vertelt me dat de hoeveelheid melk die wordt aangeleverd elk jaar minder wordt. De jaks gaan hier verdwijnen, zegt hij. Jongelui zijn niet meer te porren voor dit zware leven. Die gaan liever naar de stad of toeristen 'melken'. Als drager of als gids verdien je al gauw zo'n 10 tot 20 euro per dag. En ook als lastdier voor transporten over de hoge passen (de legendarische jakkaravanen) worden de jaks, sinds de Chinezen de Tibetaanse grens hebben afgegrensd, nauwelijks meer gebruikt.

Een Himalaya zonder jaks? Dat is een Nederland zonder koeien. En dan zijn er nog de onheilsprofeten die het hebben over een Himalaya zonder sneeuw! Mijn zwitserlevengevoel maakt plaats voor zwartgalligheid. Met een pond kaas op zak en een hoofd vol indrukken loop ik terug naar mijn 'theehuis'. Het wordt alweer koud. Jakthee sla ik vriendelijk af, maar een mok warme gierstwijjn, waar mijn sherpa mee aan komt zetten, neem ik dankbaar aan.

We drinken op een goede afdaling. |

Mesttransport

Jakstier

Dzomo profiteert van heterosiseffect

Een dzomo is de vrouwelijke nakomeling van een jakstier en een zeboekoe. Een jakstier wil een zeboekoe niet dekken, maar doet dat wel als hij van jongs af aan tussen zeboes is opgegroeid. Omdat het om een kruising van twee verschillende diersoorten gaat, is er bij deze nakomelingen (waarvan de mannelijke onvruchtbaar zijn) sprake van een buitengewoon groot heterosiseffect. Dzomo's geven veel meer melk dan zeboe- of jakkoeien en zijn genetisch perfect aangepast aan het leefgebied tussen warm en koud, dat wil zeggen tussen 2000 en 4000 m hoogte.

Evert Alderkamp wordt de nieuwe voorzitter van de raad van commissarissen van CRV Holding. Hij volgt per 4 maart 2010 Hans Huijbers op, die inmiddels voorzitter van ZLTO is. Alderkamp (50) heeft samen met zijn vrouw Annemarie een melkveebedrijf in het Gelderse Zevenaar met 60 hectare en een quotum van 1 miljoen kg. Alderkamp is de fokker van de stier Archibald (v. Aerostar).

Zowel binnen als buiten de veeverbetering heeft Alderkamp al verschillende bestuursfuncties gehad, onder meer bij LTO, Coberco en Dumeco. Hij was achtereenvolgens bestuurder bij KI Gelderland, het Gelders Rundveesyndicaat (GRS) en CR Delta. In 2001 trad hij toe tot het hoofdbestuur van CR Delta.

Evert Alderkamp Nico Bons

Voormalig directievoorzitter van CRV **Jan Jansen** is gestart als sectormanager Herkauwers bij de Gezondheidsdienst voor Dieren. Jan Jansen volgt daarmee Henk van der Zwaag op. Jansen was hiervoor twee jaar werkzaam voor Qlip, de organisatie die verantwoordelijk is voor kwaliteitsborging in de zuivelketen en analyse van melkmonsters en zuivelproducten.

Tijdens de HHH-show in Zwolle is **Nico Bons** uit Ottoland uitgeroepen tot fokker van het jaar 2009. Hij dankt deze titel aan zijn succesvolle bijdrage in het keuringscircuit. Al sinds zijn start als melkveehouder staat het fokken van kampioenskoeien hoog in zijn fokdoel. Met Aaltje 49 (v. Starleader) haalde hij zijn eerste grote successen. Het jaar 2009 was met name succesvol dankzij Koba 167, een sterk ontwikkelde dochter van Stormatic. De landbouwpers, die de fokker van het jaar voordraagt, loofde met name de kunde van Bons om uit diverse koe-families (Aaltje, Koba, Dikkie en Ella) keuringskandidaten te fokken.